

Олга Токарчук

РАЗМАК У ОДСТРЕЛУ ФАЗАНА

Са олакшањем се удаљио од стола, није могао да се отме непријатном утиску да их овде држе затворене, да су у овом Герберсдорфу заробљени као војнички одред отргнут од своје матичне армије, да су под опсадом. И мада се нису виделе пушчане цеви и није било знакова присуства подмуклих шпијуна, Војнич је осећао да се нехотично обрео у некаквом рату. Ко је у том рату ратовао то уопште није знао, јер сви који су овде били изгледали је да раде једно исто – боре се са сушицом, обарају високу температуру, укрепљују тело, бодре се међусобно, доводе се у ред након анархичне деспотије болести.

Пре него што је Војнич стигао у своју собу, накратко је застао потакнут чудним звуцима који су вероватно допирали с тавана. Чуо их је и раније, током ноћи, али је онако поспан, преуморан, то игнорисао. Сад је опет однекуд допирало неко нежно чешање и гргољење, па је одлучио да пита Опица шта то може бити. И баш је кренуо у собу кад су се врата крај којих је пролазио нагло отворила и неке руке су га шчепале за рукав, а затим и увукле у собу. Био је толико изненађен да се уопште није опирао.

Пред њим је стајао Тило. Ситан, задихан, у беспрекорној, скупој пижами, као да се спремао за починак. У његовој ћошкастој соби био је мрак, два мала прозора прекривале су завесе и сиво сликарско платно приде. Само је треће прозорче било отворено тако да је светлост фењера с улице директно падала на сликарске рамове окренуте лицем ка вратима. Овде је мирисало на боје, терпентин и на још нешто, ваљда неки парфем, нешто нежно и испарљиво, можда сапун неодређеног цветног мириса.

– Шта кажеш, друже, на негро бомбоне? – шапатам је упитао Тило Фон Хан.

Његове светлоплаве очи оивичене подочњацима цаклиле су се и одражавале светлост с прозора чије је стакло шпросном било подељено на четири дела. Због тога се Војничу чинило да дечко има крстиће у очима.

– Негро бомбоне? – зачудио се Војнич. Пре би очекивао да га понуди вотком.

– Или чекај...! Зашто да Опиц открије да си код мене? Пссст! – ставио је прст на усне.

Војнич је видео да Тило има температуру, осетио је то на свом рукаву, на месту где га је Тилова рука стиснула и благо дрхтала. Нежно је покушао да се тог стиска ослободи.

– Изволи, седи – рекао је овај мирно, као да је схватио да је претрашио Мјечислава, и пустио је његов рукав.

Сели су – Војнич на једину фотељу, Тило на кревет.

– Не знам како ту ствар да изложим а да се не изланем пред неким коме су нерви начети. Али рећи ћу ти, друшкане, да си на гадно место доспео. Овде стално неко умире.

– Шта ћеш, па у санаторијуму смо... Плућне болести и дисајни путеви тешко се лече...

– Нисам на то мислио. Знаш ли да се она није обесила?

– Шта то причаш? – Војнич осети нелагоду, збуњеност, а таман је заволео тог младог човека.

– Овде убијају људе.

У Тиловим очима више није било крстића, но сада су, сигурно због грознице, биле мутне и стакласте.

– Ко би то урадио? – опрезно је упитао Војнич.

– Ма не причам ти о томе. Не мислим на ту женицу конкретно, него у начелу. – Тило Фон Хан направи неодређен покрет руком око себе као да је то „у начелу” посвуда.

– То је тешко објаснити, све је једно с другим повезано. Људи само тако нестају. Од како сам допутовао овде, дешавају се чудне ствари – Тило је с муком говорио, као да свесно мора да обуздава своје дисање. – Ово место је уклето. Влада некакво чудно мирење са смрћу. И то се понавља.

– Овде, у Герберсдорфу? – с неверцом је упитао Војнич. Би му жао Тила, рачунао је с њим на неки не превише интензиван, али ближи однос, на нешто попут пријатељства. – Вешају жене?

– Ах, не, не мислим на Опицову. Овде сваке године нестане по један, понекад два мушкарца. Налазе их раскомадане у шуми.

Тило је климањем главе потврђивао исказ, очито задовољан ефектом својих речи.

Војнич осети нелагоду. Одједном му се дезен на тапетима учини разговетним, пун лица и очију које су зуриле у њих обојицу. Клигнуо је главом, као мимогред.

– Ваљда би о томе писале новине, говорило би се о томе, па не живимо у пустињи.

– Они то скривају. Питај Опица. Питај њих. Да видиш како ће да се покуње. Али знам шта ти мислиш. Мислиш да сам луд, зар не? Мислиш да сам сушичав лудак.

Војнич је негирао и сопствена лаж одмах га је помела. Да, мислио је да је Тил луд или у најмању руку неко ко булазни у грозници.

– Мисли шта год хоћеш, али луд нисам – поновио је сироти Тило и помакао се уназад на кревету, као да ће да легне.

Настаде мук пун напетости. Тило однекуд извуче кутију фирмиране бомбоњере.

– Послужи се – рекао је као да се извињава госту.

– Дуго си овде? – питао је Војнич да би баталио немилу тему.

– Од прошле јесени. Стање ми се погоршало с почетком академске године. У лето сам се осећао добро. Био сам сигуран да ћу изаћи здрав, али некако нисам добро. Толико тога бих желео, а нисам у стању ни да читам. О сликању и да не говорим. Мука жива.

Војнич није могао да издржи да не погледа у сликарске рамове свуд унаоколо, у скице и цртеже прикачене за зид. Тило је претворио своју собу у сликарски атеље.

– Студираш сликарство? – опрезно је упитао.

Тило се удобно сместио на кревету. Привукао је колена и наслонио главу на лакат.

– Историју уметности. Бавим се пејзажом.

Војнич није имао појма шта да каже. Сигурно не то да студира за инжењера водоводно-канализационих инсталација.

– Нешто чудно се дешава – Тило се вратио на претходну тему. – Нека сила, не знам како то да изразим... У шуми проналазе раскомадана тела. Тела Опицових рођака. Овде су сви они рођаци. Зову се Фишер, Тилх или Опиц.

– Откуда ти све то знаш?

– Прошле године сам видео једног убијеног. Донели су његово тело у село. Раскомадано.

Војнич га је подозриво погледао.

– Баш тако. У деловима – поновио је. – Ваљда нису ни пронашли све.

– Видео си то тело?!

– Видео сам да га у цик зоре доносе у село. Увијеног у ћебе.

Није поверовао Тилу. Осећао је неукус, резигнацију и разочараност, јер му се чинило да ће му Тило, његов вршњак, бити другар. Мислио је да му каже шта је видео у трпезарији, да му каже за тело које је лежало на столу. Мислио је да ће му можда испричати о Глицерији или о оцу, али сад је изгубио жељу; сем тога осећао је да Швермерај на њега чудно

делује – физички га је, истина, кочило, али је зато појачано размишљао. Мисли су му бесомучно веругале, као стадо оваца које се раштркало којекуда, тако му се чинило.

– Идем ја, Тило, изгледа да и мене хвата грозница. – Устао је и кренуо ка вратима.

Тило је отворио очи и поднимио се на лакнут.

– Немој још – замолио га је.

Војнич се вратио и сео на ивицу кревета.

– Не мисли о тим стварима, то су измишљотине. Овде смо на сигурном и боримо се са својом болешћу.

– Знаш где човек најчешће погреша кад је у опасности? Чини му се да је његов живот изузетак, да се њега смрт не дотиче. Човек не верује у сопствену смрт. Мислиш да ја верујем у своју смрт? – Тило се стровалио на јастук.

Војнич није ништа одговорио. Био је мртав уморан. Кад је устао да крене, Тило се нагнуо према њему:

– Држи их на оку; посебно Опица, препреден је то тип. Своју жену је тукао, злостављао. Мислим да ју је убио а потом обесио. Или ју је натерао да се обеси.

Војнич је зажмурио, желео је да о томе не мисли. Тило би требало да се наспава. И мада би све дао да је и сам већ у свом кревету, побунио се:

– Не верујем. Како да нико због тога не оде у полицију?

– То ти је тако са женама, због њих се овде нико нарочито не узбуђује. Ја сам овде само пацијент, једва животарим. – Тило је слегнуо раменима.

Војнич је ставио у уста чоколадну бомбону. Показало се да је пуњена правим меким марципаном, и у том тренутку се сетио на шта му још мирише Швермерај – на псеће шапе. Осмехнуо се сетивши се свог пса из детињства; пошто је гризао тепих у очевом кабинету, били су му забранили да улази у кућу а онда, кад су се преселили у град, остали су га у селу.

Војнич је сад питао за Лукаса и Августа, схвативши да је дошло време за трачеве.

– Мани ме тих цвећки! – живље је одговорио Тило.

Видело се да радо говори о другима. Закључио је да ни један ни други немају новца, да зависе од милосрђа своје породице, Август од сестре а Лукас ваљда од ћерке. Понекад је имао утисак да је Лукас толико сумњив да је гарантовано руски шпијун ког су овде послали на рехабилитацију. И вероватно се уопште не зове Лукас него Лукашевич, и у најмању руку је Војничов полуземљак. Такође је сматрао да овде нису сви уистину болесни, да се неки само претварају да би побегли од живота или се сакрили. Сачекао је да види какав су ефекат изазвале његове речи, а онда је Војничу упозорио на Августа.

– Шта да ти кажем? Тај човек је крвопија.

Мјечислав је покушавао да сазна зашто, шта је посреди, али Тило је већ говорио о Фромеру. Фромер је био теозоф и спиритист и свуда је видео духове. Лукас му је говорио да је Фромер веома болестан, али је Тило признао да га никад није видео да кашље. Долазио је овде регуларно, у размаку од неколико седмица, враћао се затим у свој Вроцлав, тај град влаге, а онда, по истеку тих неколико седмица опет би дошао растерећен и одморан. Тешко га је било прокљувити и Тило му није веровао, али је и поред тога радије бивао у његовом бизарном друштву него са мрачним, наметљивим Лукасом и претенциозним Августом.

– Да ли и тебе он подсећа на оловног војника? Тако је крут, као у положају „готовс” на сваки позив с оног света. И та његова крагна! Ко још носи такве крагне?

Да, ко носи такве крагне? Војнич је ипак имао необичан утисак да Тило хоће да му каже нешто друго, нешто што уопште нема везе с мушкарцима из стационара или са смрћу Опицове. Добацавао му је значајне погледе, гледао га је продорно, као да жели да се сам Војнич нечега домисли, помало иронично, помало у ишчекивању. Војнич ипак као да није разумео шта је посреди, па се Тило зато протегнуо и зевнуо:

– Мислим да је опијумаш. Понекад има тако мутан поглед.

У том часу зачуше тихо куцање на вратама и Тило славодобитно погледа Војника у стилу: аха, шта сам ти рекао! Иза врата је извирила Опицова глава.

– Је л’ све у реду? – упитао их је.

– Јесте, јесте, ево баш идемо на спавање – тихо је рекао Тило. – Замолио сам Војника да ми помогне да затворим прозор, заглављује се.

– Идем ја – рекао је Мјечислав Војнич и искористио прилику да шмугне из болесникове собе. За данас му је било доста сензација и сплеткарења.

– Ах, тако је. Сутра ћу послати Рајмунда да то реши. Спавајте сад.

Тило добаци значајан поглед Војничу на изласку из собе, и сродним покретом усана поручи му:

– Држе ме на оку!

Опиц је пошао у своју собу на спрату, а Војнич је кратко застао и послушкивао откуда допире звук гргољења, меког куцкања, једва чујног клопарања које га је одраније заинтриговало.

Одједном му је све изгледало нестварно, чак је помислио да је заспао и да су и Тило и сви други личности из сна. Раскомадана тела у шуми и Опиц који туче своју жену. Беспомоћно је протрљао чело као да чита апсурдну књигу из које разуме само појединачне речи, али не и реченице. Можда и он има грозницу? Да, сигурно је у субфебрилном стању, осећа ту знаковиту звоњаву у ушима. Можда су то све привиђења?

Па ипак, пред очима му је било полегло на сто женино тело, и Вилхелм Опиц који поравнава наборе њене сукње, а онда шокираном Мјечиславу каже: „Иди у своју собу, момче”. И још је мислио: „И шта сад? Шта ће то бити? Хоће ли доћи полиција? Где су однели тело? И мислио је како није пријатно живети тамо где је неко умро (али ваљда не постоји место у којем пре тога неко није умро, свет довољно дуго траје). Највише га је ипак зачудило то што се преко туђе смрти тако лако прелази на свакидашњи режим. Како је то просто. Нарочито овде, у Герберсдорфу, где стално умиру људи.

А онда му је искрсла пред очима пушка доктора Семпервејса, ослоњена о радни сто. То га је асоцирало на слике из времена кад су га отац и стриц учили стрељаштву. Ловили су фазане, чудне птице које су знале да се измакну испод ногу и уз бучно клопарање, тешко замахујући крилима полете увис. Просто те наљуте колико су трапаве, помислио би да су саме криве за своју смрт. Није их било тешко упуцати, стриц је то често успевао чекајући да фазан полети водоравно. Мјечислав је у том одстрелу ипак био бандоглав, увек је пуцао док је фазан у узлету, нишанећи центиметар улево; мали трик, размак за фазана, тако је то назвао – покрет који нису примећивали ни отац ни стриц, који су више волели да тај хитац назову неуспелим. Размак за фазана био је стратегија отпора као кад заћутиш кад треба, склониш се с очију. У наметнутој игри наводно учествује, а ипак јој се некако измиче. Деликатно мрдне нишан да други не примете, уништи целу ту представу.

Отворио је врата своје собе и осетио умирујућ мирис катранског сапуна који му је отац купио пред одлазак. Његове мисли одлуташе сад на другу страну. Закључио је да има преча посла од Тилових теорија за вере. Да ли да се са обедовањем потпуно премести у курхаус, хоће ли му за то достати савесно одвојеног новца? И већ су његове мисли одлепсале у скору будућност, кад прође ноћ и раздани се, у светло сутрашње јутро. Бринуо се има ли одговарајуће купаће гаће, шта ће бити ако буде морао да се докраја разомене, хоће ли поднети дуго излежаване? И какво им то изненађење спрема Опиц са шетњом у планине? Хоће ли његове ципеле издржати то планинарење? Вероватно ће написати оцу да мора купити нове, што је позамашан трошак.

Све је то окупирано његову главу, и сва та питања увлачила су свет унутра, у то велико, хаотично пространство које сваки човек носи у себи попут великог, невидљивог пртљага који цео живот, незнано зашто вуче са собом. Властито ја.

(одломак из романа *Емјузион*)

ОЛГА ТОКАРЧУК (1962.), амблем савремене пољске књижевности, прва пољска добитница Букерове награде (2018. за роман *Бежун*), присутна код нас још од свог првог романа *У пошрази за Књигом* (Нолит, 2000), након које су уследиле: *Дневна кућа, ноћна кућа* (Нолит, 2002), *Свирка на мно̀го бубњева* (Нолит, 2004), *Бежун* (Паидеиа, 2010), *Памтљивек и дру̀га доба* (Паидеиа, 2013), *Вуци своје рало по костима мртвих* (КЦНС, 2014), *Књиге Јаковљеве* (Паидеиа/Службени гласник, 2017), *Бизарне приче* (Службени гласник, 2018). Двострука добитница највеће пољске књижевне награде НИКЕ, њена дела су доживела бројне екранизације и инсценизације. Филм Агњешке Холанд „Трофејна дивљач” (екранизација романа *Вуци своје рало по костима мртвих*), за који је писала сценарио, освојио је Сребрног медведа на филмском фестивалу у Берлину 2017. године. Преведена је на тридесет светских језика.

Олга Токарчук је 2018. године добила Нобелову награду за књижевност.

С пољског превела и белешку о ауторки сачинила МИЛИЦА МАРКИЋ